

Koulutusta, teknologiaa ja yhteiskunnan turvaverkkoja korostanut kilpailukykystrategia on toiminut Suomessa hyvin. Heikkouksia löytyy eniten verotuksesta ja työmarkkinoilta.

Pertti Kohin (oik.) ja Heikki Tulokkaan artikkeli nojautuu valtiovarainministeriön tammikuussa 2002 julkaisemaan "Suomen kilpailukyky ja sen kehittämistarve"-raporttiin ja siitä käytyyn keskusteluun.

Kilpailukyky ja tuottavuus: kaksi ajankohtaista teemaa

Pertti Kohi¹
Valtiot. lis.

Heikki Tulokas
Kehittämispäällikkö
Tilastokeskus

Kilpailukykyyn rooli talouden kasvun ja hyvinvoinnin taustatekijänä tunnustetaan laajalti. Myös tietämys talouden kasvuun ja kilpailukykyyn vaikuttavista tekijöistä on lisääntynyt paitsi talustilastojen kehittymisen myös niiden pohjalta tehtyjen lukuisten empiiristen kasvututkimusten ansiosta.

Viimeaikaiset kasvututkimukset ovat tuoneet esiin eräitä uusia painotuksia.

Ensiksikin ne ovat siirtyneet selvittämään yhä enemmän tuottavuuden eivätkä niinkään bruttokansantuotteen kasvuun vaikuttavia tekijöitä. Toiseksi uusimmissa tutkimuksissa on alettu korostaa enemmän yritys- ja toimipaikkatason tekijöitä kokonaistaloudellisen toimintaympäristön ohella. Kolmanneksi kilpailukyky ymmärretään yhä yleisemmin dynaamisena käsitteenä.

Kilpailukykyyn vaikuttavat tekijät ja niiden painoarvot muuttuvat, kun talous siirtyy kehitysvaiheesta toiseen.

Tuottavuus ja kilpailukyky mittaavat sekä kansallisella että yritys- ja toimipaikkatasolla paljolti samoja asioita. Tapa, jolla kansantalous tai yritys hyödyntää niukkoja tuotantoresurssejaan, määrää sen kilpailukykytason. Hyvä tuottavuus mahdollistaa alhaiset tuotantokustannukset yhdessä korkean elintason kanssa. Talouspolitiikan kannalta keskeinen kysymys on, miten nopealle ja kestäväälle tuottavuuden kasvulle on luotavissa kunnolliset edellytykset.

Suomessa kilpailukykyä on tarkasteltu ehkä liiaksi avoimen sektorin näkökulmasta. Tämä juontaa juurensa mm. toistuneista vaihtotaseongelmista. Tuottavuuden nostaminen esille korostaa sitä näkökulmaa, että kaikki toimialat ovat merkityksellisiä talouden menestymisen ja elintason kannalta. Teollisuuden tuottavuus on noussut huipputasolle, kun taas jälkeenjääneisyys näyttää koskettavan erityisesti eräitä palvelualoja. Jatkossa myös niiden tuottavuuden kasvu tulee saada nopeutumaan.

Suomen nopea talouskasvu 1990-luvun jälkipuoliskolla perustui paitsi teknologiakehityksen myös globalisaation tehokkaaseen hyödyntämiseen. Yritystoiminta on globalisoitunut viimeisten 10–15 vuoden aikana vauhdilla, jota tuskin monikaan osasi kuvitella. Yrityksen ”isänmaa” on hämärtyntynyt käsitteenä nopeasti samalla kun kilpailu tuotannon ja työpaikkojen sijoittumisesta on kiristynyt.

Globalisoituminen on yhtenäistänyt teollisuusmaiden kokonaistaloudellista toimintaympäristöä. Euroopassa myös mm. talous- ja rahaliiton lähentymiskriteerit sekä vakaus- ja kasvusopimus ovat yhdenmukaistaneet talouden yleisiä toimintaedellytyksiä. Tasapainoinen makroympäristö luo hyvät edellytykset talouskasvulle, mutta se ei sinällään vielä takaa korkeaa tuottavuutta ja kilpailukykyä. Yhtä tärkeää on kiinnittää huomiota mikroympäristöön, minkä tarpeen Michael Porter (2001)

on ilmaissut seuraavasti: ”Vauraus syntyy tosiasiaa mikrotasolla – yritysten kyvystä luoda arvokkaita tavaroita ja palveluja tuottavien menetelmien avulla.”²

Kilpailukykyyn taustatekijät muuttuvat kehitysvaiheesta toiseen

Kansantaloudet siirtyvät kehitysvaiheesta toiseen siten, että tuottavuuden ja kilpailukykyyn taustatekijät sekä niiden painoarvot muuttuvat. Yritysten on kehitettävä strategioitaan ja tuotantomenetelmiään, jos ne aikovat menestyä. Myös yritysten toimintaympäristön kehittämisessä uudet innovaatiot ovat välttämättömiä. Nopea talouskasvu aikaisemmassa kehitysvaiheessa ei välttämättä takaa menestystä jatkossa. Aikaisemmista vahvuuksista voi myöhemmin tulla jopa heikkouksia.

Mielenkiinto tuottavuutta kohtaan on lisännyt haasteita, jotka kohdistuvat mm. tuottavuutta koskeviin taloustilastoihin, erityisesti hintaindeksihin sekä tuotannon ja tuotantopanosten volyymitilastointiin. Uusimpien kasvututkimusten painottamat tekijät – kuten aineeton pääoma, innovatiivisuus, yrittäjyys, *corporate governance* jne. – ovat heikosti kvantifioitavissa ja tilastoitavissa. Toimintaympäristön monimutkaistuminen ja mm. palvelualojen tilastojen jälkeenjääneisyys tuovat omat ongelman- sa tuottavuuden ja kilpailukykyyn mittaamiseen.

Kansantaloustieteen perinteiset kasvuteoriat kykenevät toki edelleen selittämään tuotannon ja tuottavuuden kasvua. Tämä selitys jää kuitenkin usein valitettavan yleiselle tasolle etenkin yritysten tietotarpeita ajatellen. Viime aikoina ovat saaneet runsaasti huomiota kilpailukykyyn mittarit, joissa on

yhdistetty erilaisia kvantitatiivisia tilastoaineistoja ja kvalitatiivisia kyselyaineistoja. Nämä kansainvälisten tutkimuslaitosten – esimerkiksi IMD:n ja WEF:n³ julkaisemat mittarit ovat syntyneet ilmeiseen tarpeeseen. Niihin liittyy kuitenkin sekä teoreettisia että käytännön mittaamisen ongelmia. Niiden rinnalla valtiovarainministeriö julkaisi tammikuussa 2002 oman raporttinsa, jonka arviot kilpailukykyimme vahvuuksista ja heikkouksista on koottu oheiseen taulukkoon 1.

Uusimmat kasvututkimukset korostavat innovaatioiden ja teknologian roolia

Tuottavuuden kasvu vauhdittui 1990-luvulla useissa teollisuusmaissa. OECD:n viimeisimmässä kasvututkimuksessa⁴ tätä selitettiin mm. työllisyysasteen nousulla, työvoiman koulutustason paranemisella, kiinteän pääoman ja erityisesti ICT-pääoman⁵ kasvulla sekä eräissä maissa myös kokonaistuottavuuden nousun nopeutumisella. Suomen osalta tämä näkyy taulukon 2 luvuissa.

Uusimmat kasvututkimukset ovat korostaneet etenkin tiede- ja teknologiakehityksen roolia talouden ja tuottavuuden kasvun vauhdittajana. Pitkälle kehittyneiden teollisuusmaiden välinen talouskilpailu on keskeisiltä osiltaan kilpailua innovaatioista, teknologioista ja niihin liittyvästä osaamisesta.

Näitä asioita korostetaan paitsi yritysten toiminnassa myös yleisessä talous- ja elinkeinopolitiikassa.

Suomen kasvupolitiikka muuttui 1990-luvulla laman vauhdittamana. Aikaisemmista raaka-aine- ja investointivetoisista kasvustrategioista siirryttiin teknologia- ja innovaatiovetoiseen kasvuun. Muutos näkyy erityisesti investointien rakenteessa. Kiinteiden investointien osuus kansantuot-

Tuottavuuden kasvu ja hyvän kilpailukykyyn turvaaminen edellyttävät pitkälti samanlaisia strategioita ja toimenpiteitä

Taulukko 1. Suomen kilpailukyvyv vahvuuksia ja heikkouksia.

Vahvuuksia	Kansainvälistä keskitasoa vastaavia piirteitä	Ongelmia ja haasteita
<p>Koulutus</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nuorten korkea koulutustaso – Korkeakouluopetuksen taso ja laajuus – Teknologiaan ja tietotekniikkaan liittyvä osaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> – Koulutusmenot/BKT – Koulutusmenot/kouluikäinen – Menojen taso korkea-asteella 	<ul style="list-style-type: none"> – Korkeakoulututkinnon pitkä läpäisy aika ja alkamiseen liittyvä viive – Ammattikoulutuksen heikko vetovoima – Aikuiskoulutuksen haasteet
<p>Työmarkkinat</p> <ul style="list-style-type: none"> – Työmarkkinoiden yleinen vakaus – Työvoiman keskimääräinen korkea koulutustaso 	<ul style="list-style-type: none"> – Työvoiman saatavuus v. 2001 – Palkkataso – Työmarkkinoiden joustavuus työnantajan näkökulmasta 	<ul style="list-style-type: none"> – Työvoiman saatavuus suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle – Ikääntyneiden työpanoksen matala käyttöaste – Työttömyyden rakenteellisuus
<p>Verotus</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kansainvälistä keskitasoa edelleen matalampi yhteisöverokanta 	<ul style="list-style-type: none"> – Yhteisöverotuksen kireys – Verokertymien rakenne – Ulkomaisen yrityksen investointien vero-kohtelu 	<ul style="list-style-type: none"> – Korkea kokonaisveroaste – Työteon kannustavuuden kannalta epäedullinen ansiotulojen verotus
<p>Tiede- ja teknologiaympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> – Aktiivinen t&k-panostaminen – Tutkimus- ja kehityspanostuksen tulokellisuuden asteittainen paraneminen – Aktiivinen tutkimusyhteistyö eri suuntiin 	<ul style="list-style-type: none"> – Innovatiivisten yritysten osuus – Teknologiayrityksiä palveleva riskirahoitus 	<ul style="list-style-type: none"> – Korkean teknologian pohjan keskittyneisyys ja siitä aiheutuva tietty haavoittuvuus – Kiristynyt kansainvälinen kilpailu yritysten t&k-toiminnoissa – Immateriaalioikeuksiin liittyvät uhkatekijät
<p>Tietoteknologian infrastruktuuri</p> <ul style="list-style-type: none"> – Sähköisen viestinnän infrastruktuuri – ICT-teollisuuden vahva asema – Runsas ICT-laitekanta yrityksissä ja julkisissa hallinnoissa 	<ul style="list-style-type: none"> – ICT:n kaupallinen hyödyntäminen – ICT-alan tutkimusintensiivisyys 	<ul style="list-style-type: none"> – ICT:n käytön edistäminen koko taloudessa – Digitaalisen syrjäytymisen lieventäminen (ml. aluekehitys)
<p>Liikenteen ja energiahuollon infrastruktuuri</p> <ul style="list-style-type: none"> – Liikenteen sujuvuus ja liikenneuhkien vähäisyys – Joukkoliikennejärjestelmien toimivuus – Talviolosuhteiden hallinta – Energiasektorin monipuolinen rakenne – Korkeatasoinen energiateknologia – Aito kilpailu sähkömarkkinoilla 	<ul style="list-style-type: none"> – Materiaali- ja logistiikkajärjestelmien toimivuus – Sähkön hinta keskisuurille ja suurille teollisuusyrityksille 	<ul style="list-style-type: none"> – Liikenneverkon ylläpidon ja käytön kalleus – Kansainvälisten ja globaalien toimitusketjujen ja verkostojen hallinta – Energian riittävän saannin turvaaminen – Energian hankintakapasiteetin monipuolisen rakenteen ylläpitäminen
<p>Yrittäjyyden yleiset edellytykset</p> <ul style="list-style-type: none"> – Myönteinen yrittäjäsilmästä – Kohtuullisen toimiva kilpailulainsäädäntö ja -valvonta 	<ul style="list-style-type: none"> – Yrityksiin kohdistuva byrokratia – Yritysrakenteen uudistumisvauhti 	<ul style="list-style-type: none"> – Olemassa oleva yritysraja ja yritysten puutteellinen kasvuhaluus – Epäonnistumistilanteiden jälkivaikutukset
<p>Terveydenhuolto ja sosiaaliturva (turvaverkko)</p> <ul style="list-style-type: none"> – Palvelujen hyvä saatavuus – Hoitotason vähäinen riippuvuus potilaan tulotasosta – Köyhien suhteellisen vähäinen määrä – Toimiva perhepolitiikka 	<ul style="list-style-type: none"> – Sairaalaapaikkojen ja lääkäreiden määrä – Lääkemenot asukasta kohden – Sosiaaliturvan kustannukset 	<ul style="list-style-type: none"> – Suuret alueelliset erot hoitokäytännöissä ja kustannuksissa – Elintapasairauksien yleistymisen ja hoitojen kalleus – Sosiaaliturvan heikko kannustavuus – Varhainen keskimääräinen eläkkeelle siirtyminen – Väestön keski-ään noususta johtuvat menopaineet
<p>Kestävä kehitys ja ympäristö</p> <ul style="list-style-type: none"> – Suomen hyvä imago kestävän kehityksen edistäjänä – Sitoutuminen kansainvälisiin ympäristösopimuksiin 	<ul style="list-style-type: none"> – Aktiivisen ympäristöpolitiikan tuloksellisuus 	<ul style="list-style-type: none"> – Pohjoisen luonnon haavoittuvuus – Energiavaltaisen tuotantorakenteen ja nopean talouskasvun tuomat haasteet

teesta on alentunut samalla kun ai- neettomien investointien ja ulkomail- le suuntautuvien suorien sijoitusten osuus on noussut. Kokonaisuudessaan pääomanmuodostus on pysynyt kor- kealla tasolla.

Suomessa tutkimus- ja kehityspanos- tukselle asetetut vaativat kasvutavoitteet ovat toteutuneet. Panostuksen määrässä maamme on noussut huippumaiden jouk- koon. Useiden mittareiden valossa runsas tek- nologiapanostus näyttää olleen myös kohtuullisen tuloksellista. Tiede- ja teknologiaympäristö on viime vuosina säilynyt Suomen ehdottomana vahvuutena.

Teknologiapainotteista kasvustrategiaa on tuet- tu onnistuneesti kehittämällä mm. yri- tysten yleisiä toimintaedellytyksiä ja rahoitusmarkkinoita. Koulutus- ja tietoyhteiskuntapolitiikka on myös koros- tunut. Kilpailupolitiikalla on vauhditet- tu uusien markkinoiden kehittymistä. Innovaatioiden suojaamiseen liittyvää lainsäädäntöä sekä innovaatiojärjestel- män toimijoiden keskinäistä yhteistyötä on alettu korostaa. Myös alueelliset in- novaatiojärjestelmät ovat nousseet tär- keään asemaan.

Suomessa tämä politiikkakokonai- suus on toiminut melko koordinoi- dusti tiede- ja teknologiaympäristöä tukevalla tavalla. Myös innovaatiojär- jestelmän perusrakenne on osoittau- tunut kohtuullisen joustavaksi ja toi- mivaksi. Tiede- ja teknologiaympäris- tön kehittyminen näkyy laajalti erilai- sissa teknologia- ja kilpailukykymit- tareissa. Siihen kohdistuu kuitenkin myös uusia haasteita, joihin on kyet- tävä vastaamaan.

Tieto- ja viestintäteknologia teknologiapolitiikan paino- pistealueena 1990-luvulla

Tieto- ja tietoliikenneteknologiaan liit- tyvä T & K-panostus oli Suomessa

suhteellisesti runsaampaa 1990-luvul- la kuin missään muussa teollisuus- maassa. Tieto- ja viestintätekninen inf- rastruktuuri on Suomessa edelleen kohtuullisen korkeatasoinen. Viime vuosina on kuitenkin jo hieman me- netetty aikaisempia kilpailuetuja, jot- ka liittyivät mm. muita maita runsaam- paan laitekantaan ja telepalveluiden

alhaisiin hintoihin. Uu- den teknologian ja tie- toverkköjen kaupalli- nen hyödyntäminen on Suomessa vähäisempää kuin eturivin tietoyhteis- kuntamaissa. Myös sis- ältöjen vieminen verk- koihin on edennyt en- nakoitua hitaammin.

Keskeiset haasteet Suomen tietoyhteis- kuntakehitykselle ovat

tieto- ja viestintäteknii- kan tuomien mahdolli- suuksien tehokas hyödyntäminen, informaatiosektorin osaajien saatavuuden ja osaamisen lisääminen sekä tietoyhteiskunnan palvelujen ja mah- dollisuuksien tuominen kaikkien ulot- tuville. Alueellisia ja paikallisia tietoyh- teiskuntahankkeita on Suomessa run- saasti, mutta niiden koordinointi on ol- lut puutteellista.

Rahoituskulttuurin muutos antoi osaltaan vauhtia Suomen ICT-sekto- rin nopealle kasvulle 1990-luvulla. Etenkin pääomasijoitusmarkkinat ke-

hittyivät ripeästi siten, että myös lähellä aloitusvaihetta olevien yritysten rahoit- tumahdollisuudet monipuolistuivat. Sijoittajat ovat tuoneet yrityksiin rahan ohella usein myös osaamista.

Jatkossa teknologiapainotteisen kas- vustrategian edellyttämät rahoitustar- peet ja myös rahoitusosaamiseen liit- tyvät tarpeet korostuvat varmasti edel- leen. Suomessa etenkin julkisen sekto- rin myöntämä riskirahoitus kestää kansainvälisen vertailun kohtuullisen hyvin.

Koulutus kuuluu Suomen keskeisiin kilpailukykyvaltteihin

Koulutuksen merkitys talouden kilpai- lukykytekijänä on tunnustettu laajasti. Inhimillinen pääoma kuuluu taloudel- lisen kasvun kulmakiviin, ja innovaa- tiopainotteinen kasvustrategia on ko- rostamassa sen merkitystä entisestään.

Suomi on kehittynyt koulutusyhteis- kuntana jo pitkään hyvinkin myönteis-esti. Nuorten koulutushalukkuus on pysynyt korkealla tasolla, ja suomalais- ten oppilaiden menestyminen kansain- välisissä osaamistesteissä on ollut huip- puluokkaa. Esimerkkinä mainittakoon äskettäinen PISA-testi⁶, jossa suoma- laiset peruskoulujen oppilaat sijoittui- vat lukemista ja luetun ymmärtämistä koskevissa taidoissa kansainväliseen

*Tieto- ja viestin-
täteknologian
säilyttäminen
Suomen vahvuus-
tena vaatii
edelleen ponnis-
tuksia.*

Taulukko 2. Markkinasektorin tuotannon kasvu (%) ja tuotannontekijöiden kasvukontribuutiot (%-yksikköä).

	1975–1990	1990–1995	1995–2001
Tuotannon kasvu, prosenttia	3,2	-0,7	5,5
Kasvukontribuutiot:			
– ICT-pääoma	0,2	0,3	0,8
– Muu pääoma	0,8	-0,7	-0,1
– Tehdyt työtunnit	-0,4	-2,9	1,1
– Työn laatuikomponentti	0,2	0,2	0,2
– Kokonaistuottavuus	2,2	2,3	3,7

Lähde: J. Jalava, The Production and Use of ICT in Finland in 1995–2001, julkais- taan lähiaikoina ETLA:n Keskusteluaiheita-sarjassa.

kärkeen. Myös matematiikassa sijoitettiin suhteellisen lähelle kansainvälistä kärkeä, mikä oli aiemmat arviot huomioon ottaen melkoinen yllätys. Kaikkiaan PISA-testin tuloksista voidaan päätellä, että suomalainen peruskoulu toimii tehokkaasti ja että esimerkiksi opettajien valmiudet ovat kansainvälisesti huipuluokkaa.

Ongelmat ovat jossakin määrin korostuneempia, kun arvioidaan korkeakoulu- ja ammattikoulutusjärjestelmille asetettujen tavoitteiden toteutumista. Opiskeluajat suomalaisissa korkeakou-

luissa ovat pitkiä, ja korkeakouluopiskelun aloittaminen jää useistakin syistä liian myöhäiseen vaiheeseen – ylioppilastutkinnon ja korkeakouluopinnojen käynnistymisen välinen aika on nykyisin lähes 3 vuotta. Suomalaisista korkeakouluista valmistutaan kansainvälistä keskitasoa myöhemmin, joten järjestelmään liittyy merkittävää tehottomuutta. Vastaavasti ammatillisten perustutkintojen vetovoima on osoittautunut työmarkkinoiden tarpeisiin nähden riittämättömäksi, ja se tulisi saada tavalla tai toisella lisääntymään. Aikuiskoulutuksessa on mm. tietotekniikan lohkona edelleen kehittämisen tarvetta. Koulutuksen säilyminen Suomen todellisena vahvuutena edellyttää, että sen sisältöä ja tehokkuutta voidaan näiltä osin edelleen parantaa.

Työmarkkinoiden toimivuudessa on toivomisen varaa

Työmarkkinoiden toimivuuden merkitys kilpailukykytekijänä on korostunut sitä mukaa kun globaalistumiskehitys on nopeutunut. Kansainvälisissä kilpailukykykyselyissä Suomen työmarkkinoita on luonnehdittu usein jäykiksi ja huonosti toimiviksi, mutta myönteisiäkin piirteitä on voitu samaan aikaan panna merkille. Niinpä työmarkkinat

ovat säilyneet kaikkiaan suhteellisen vakaina, työttömyys on alentunut lamavuosista olennaisesti ja palkat ovat kehittyneet tuottavuuskehitykseen verrattuna varsin maltillisesti. Myös työvoiman koulutustaso on kehittynyt myönteisesti, ja työnantajan näkökulmasta työmarkkinat näyttävät muuttuneen jossakin määrin joustavampaan suuntaan.

Jatkuvasti korkea ns. avoin työttömyys viittaa kuitenkin siihen, että työmarkkinoiden toimivuuteen liittyy meillä myös ilmeisiä ongelmia. Työnteon kannustimia lisänneet toimenpiteet eivät ilmeisestikään ole purreet riittävästi, ja Suomen työttömyyteen liittyy muutenkin runsaasti rakenteellisia piirteitä. Yritysten rekrytointiongelmat ovat olleet työttömyyden tasoon nähden ajoittain hämmästyttävän suuria, eikä esimerkiksi työvoiman liikkuvuus ole kehittynyt tavalla, joka olisi hillinnyt kapeikkojen syntymistä. Vaikka työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat eivät ole juuri tällä hetkellä kovin akuutteja, tilanne saattaa talouskasvun kiihtyessä taas uudelleen vaikeutua.

Pitemmällä aikavälillä pulmaksi uhkaa muodostua etenkin työvoiman tarjonnan niukentuminen ja nuorten ikäluokkien työvoimaosuuden vähittäinen pieneneminen. Työvoiman niukan tarjonnan riski ei ole aivan vähäinen, kun ottaa huomioon, että ikääntyneiden työllisten osuus kaikista työllisistä on Suomessa kansainvälisesti pieni ja että mm. varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen liittyvät kannustimet ovat edelleen merkittäviä. Kehitteillä olevalta uudelta eläkeratkaisulta odotetaan juuri tästä syystä paljon.

Kilpailukyvyyn keskeiset heikkoudet löytyvät verotuksesta

Verotuksesta on puhuttu kilpailukyvyyn yhteydessä viime kuukausina runsaas-

ti. Valtiovarainministeriön kilpailukykykyselytys piti ansiotulojen verotuksen korkeaa tasoa Suomen kilpailukyvyyn ehkä kaikkein ilmeisimpänä heikkoutena ja korosti korkean tuloverotuksen epäedullista vaikutusta mm. työnteon motivaatioon.

Vuonna 1999 Suomen kokonaisveroaste oli karkeasti 10 prosenttiyksikköä OECD-maiden keskiarvoa korkeampi. Vaikka veroasteemme on sen jälkeen jossakin määrin alentunut, tasoero OECD-maiden suhteen on edelleen hyvin selvä. Sen sijaan Suomen ja EU-maiden välinen tasoero on huomattavasti pienempi. Marginaaliveroasteet ovat meillä ylimmillä tulotasoilla kansainvälisesti poikkeuksellisen korkeita.

Sitäkään ei sovi unohtaa, että monet maat ovat parhaillaan keventämässä työhön kohdistuvaa verotustaan. Esimerkiksi Saksan useammalle vuodelle ajoittuvassa verouudistuksessa tuloveroasteikkoa alennetaan tuntuvasti ja myös ylin marginaaliveroprosentti alenee reippaasti. Alankomaissa tuli vuoden 2001 alusta voimaan tuloverotuksen kokonaisuudistus, johon niin ikään liittyy rajaveroasteiden aleneminen. Suomessa verotuksen linjaratkaisuja pohditaan parhaillaan kahdenkin arvovaltaisen työryhmän toimesta. Yhteisöverotus on Suomessa ainakin alustavien arvioiden mukaan kireydeltään lähellä kansainvälistä keskitasoa.

Infrastruktuurin taso kestää kansainvälisen vertailun

Logistiikasta on tullut hyvin tietointenssiivinen alue, jossa teknologinen kehitys on luonut merkittäviä kehittämismahdollisuuksia. Haasteita ovat tuoneet myös kansainvälistyvät toimitusketjut, joiden hallinnalla saattaa olla merkittäviä vaikutuksia yritysten toimintamahdollisuuksiin. Yritystoiminnan globalisoituminen on korostanut myös liikenteen ja logistisen infrastruktuurin merkitystä kilpailukyvyyn kannalta.

Suomen liikenneverkko on osoittautunut melko toimivaksi ja välityskyvyl-

Korkeakouluopinnoissa esiintyy tehottomuutta, ja ammatilliset tutkinnot eivät vastaa riittävästi työmarkkinoiden tarpeita.

Heikki Tulokas ja Pertti Kohi näkevät Suomen kilpailukyyn kehittämisen kannalta olennaisiksi asioiksi työhön kohdistuvan verotuksen keventämisen, koulutusjärjestelmän heikkouksien karsimisen, työmarkkinoiden toimivuuden parantamisen, ikääntyneen väestön työllisyysasteen nostamisen ja innovaatiopohjaisen kasvustrategian jatkamisen.

tään kansainväliset mitat täyttäväksi. Liikenneverkon eri osat täydentävät toisiaan. Myös liikennepolitiikan painotus henkilö- ja tavaraliikenteen kesken on ollut kohtuullisen tasapainoista. Esimerkiksi liikenteen ruuhkautumiskustannukset jäävät Suomessa lähes olemattomiksi toisin kuin useissa kilpailijamaissa. Kaikkiaan yritysten logistiikkakustannukset ovat Suomessa kuitenkin edelleen korkeammat kuin kilpailijamaissa keskimäärin. Tämä selittyy paitsi pitkällä etäisyyksillä myös metsäteollisuuden korkeilla kuljetuskustannuksilla.

Logistiikan ohella myös energian kulutuksella ja hankinnalla on Suomen kaltaiselle maalle tuntuva merkitys. Suomen tuotantorakenne on huomattavan energiaintensiivinen, ilmasto on kylmä, yhdyskuntarakenne on harvaa ja mm. liikenteen suhteellinen kuormitus on suuri. Kilpailukyyn kannalta erityisen tärkeää on, että energian hinta säilyy kilpailukykyisenä ja energian saatavuus voidaan turvata. Näitä

tavoitteita silmällä pitäen eduskunnan keväällä tekemä ydinvoimapäätös oli yritysten kilpailukyyn kannalta oleellinen, ja se selkeytti varsinkin energia-valtaisten yritysten toimintaympäristöä huomattavasti.

Yrittäjyyden yleiset edellytykset kunnossa

Globalisaatio ja nopea teknologinen kehitys ovat lisänneet yrityssektorin uusiutumisen asetettavia vaatimuksia. Talouden dynaaminen kehitys vaatii riittävän määrän uusia, elinkelpoisia yrityksiä korvaamaan taantuvien alojen aiheuttamat tuotanto- ja työpaikkamenetykset. Rakennemuutos edistää kokonaistuottavuutta, eikä sitä ole syytä olennaisesti jarruttaa.

Suomessa näitä tavoitteita on ajettu mm. talous- ja elinkeinopolitiikalla, joka edistää markkinoiden toimivuutta sekä tätä kautta tuottavuuden kasvua. Elinkeino-politiikka on suunnattu

hyödyke- ja pääomamarkkinoiden toimivuuden parantamiseen. Keskeisiä painopiste-alueita ovat olleet kilpailuympäristöä ja markkinoille pääsyä tehostaneet toimet sekä yrittäjyyden edistäminen. IMD:n kyselyaineiston mukaan kilpailuvalvonta ja -lainsäädäntö toimivat Suomessa melko hyvin.

Talouden avautuminen tervehdytti kilpailuolosuhteita 1990-luvulla, mutta useilla toimialoilla niissä on edelleen puutteita. Kuluttajahinnat ovat Suomessa yhä selvästi korkeammat kuin EU-maissa keskimäärin, mikä sekä viittaa kilpailuongelmien jatkumiseen.

Tavaroiden ja palvelujen vapaa liikkuvuus ei vielä ole täysin toteutunut EU:n sisämarkkinoilla. Kansalliset määräykset vaikeuttavat tuotteiden pääsyä markkinoille, vaikka tullimaksut, kiintiöt ja muut

kaupan yleiset esteet ovatkin poistuneet. Yhteisötason säännösten tulkinta vaihtelee maittain. Eniten kaupan esteet vaikeuttavat elintarvike-, lääke-, rakennustuote- ja kulkuvälineteollisuuden vientiä. Toisaalta Suomi on eräs täydellisimmän sisämarkkinadirektiivit toimeenpanneista valtioista.

Suomessa on perustettu uusia yrityksiä suhteessa yrityskantaan pitkään vähemmän kuin EU-maissa keskimäärin. Sen sijaan 1990-luvun jälkipuoliskolla yritysten perustamisaste nousi bruttomääräisesti keskimäärin 12 prosenttiin, mikä ylitti jo lievästi useimpien kilpailijamaiden tason. Myös lopettaneiden yritysten määrä ja siten myös yrityskannan vaihtuvuus on viime vuosina ollut Suomessa korkea kansainvälisesti verrattuna. Vuonna 2001 sekä yrittäjien että yritysten lukumäärä kääntyi kuitenkin uudestaan laskuun talouden taantuman myötä.

Kansainvälisesti verrattuna etenkin pienten ns. mikroyritysten merkitys on

Suomen yritys rakenteessa vähäinen. Vastaavasti suurten yritysten asema korostuu, ja niiden kyky vastata kasvuhaasteeseen oli etenkin 1990-luvun jälkipuoliskolla kohtuullisen hyvä. Myös yritysten viime vuosien hyvä tuloskehitys ja suorituskyky viittaavat siihen, että niiden yleiset edellytykset ovat olleet kunnossa.

Yritysten liiketoimintamallien uudistaminen on auttanut uuden teknologian hyödyntämistä, johon Suomen viime vuosien talousmenestys on suurelta osin perustunut. Yritykset ovat kehittäneet organisaatioitaan ja johtamistapojaan, ulkoistaneet toimintojaan, keskittyneet ydinosaamiseen, verkostoituneet ja omaksuneet uusia yhteistyömuotoja. Pitkälti juuri tämäntapaisten yritystason toimien ansiosta Suomen talous on siirtynyt kohtuullisen vaivattomasti investointivetoisesta kasvusta innovaatiovetoiseen kehitysvaiheeseen.

Yritysten toimintaan kohdistuva byrokratia ja hallinnollinen rasite näyttävät Suomessa olevan likimain kansainvälistä keskitasoa. Yrityksen perustamisen edellyttämät lisenssi- ja lupamenettelyn kustannukset vastaavat lähes kansainvälistä keskimäärää. Myöskään liiketoimintaa koskevat lainsäädännölliset rajoitteet eivät ole suurempia kuin teollisuusmaissa keskimäärin. Tuoreen Eurobarometri-kyselyn mukaan kaikki keskeiset yrittäjyyden esteet koettiin Suomessa hieman vähäisemmiksi kuin EU-maissa keskimäärin.

Yrittäjien omien näkemysten mukaan Suomessa riskinottohalua vähentävät mm. yrittäjien sosiaaliturvajärjestelmän vaikeaselkoisuus, eräät työttömyysturvan rahoitusjärjestelmän vääristymät sekä yrittäjien eläkelakiin liittyvät epäkohdat. Myös koulutuksen ja yrittäjyyskasvatuksen roolia pitäisi arvioida uudelleen yrittäjyyttä edistävän asennemuutoksen aikaansaamiseksi.

Kokonaiskuva

Mikä on Suomelle tyypillinen kilpailukykystrategia, jos asiaa arvioidaan ko-

konaisuutena? Mistä tekijöistä kilpailukykyimme kaikkiaan koostuu ja miten sen profiili poikkeaa keskeisten kilpailijamaidemme profiilista? Mitkä ovat Suomen kilpailukykyyn ensisijaiset vahvuudet ja heikkoudet?

Viime vuosikymmeninä Suomi näyttää korostaneen kilpailukykystrategiassaan erityisesti kolmea tekijää: 1) aktiivista koulutuspolitiikkaa, 2) aktiivista teknologiapolitiikkaa ja 3) yhteiskunnan turvaverkon toimivuutta. Kokonaisuus on osoittautunut kaikkiaan kohtuullisen toimivaksi ja eri tekijät ovat täydentäneet suhteellisen onnistuneesti toisiaan.

Esimerkiksi 1980- ja 1990-luvuilla Suomessa käynnistetty aktiivinen innovaatiostrategia olisi tuskin toiminut odotetusti, ellei se olisi alkujaan tukeutunut myös vahvaan osaamis pohjaan ja toimivaan koulujärjestelmään. Vastaavasti koulutuksessa ei olisi saavutettu toteutuneen kaltaisia myönteisiä tuloksia, elleivät myös yhteiskunnan tarjoamat sosiaali- ja terveystalvet ja muu turvaverkko ja tältä osin motivoituneen koulunkäynnin edellytykset olisi olleet kunnossa. Monet tutkimukset ja käytännön kokemukset ovat ajan mittaan osoittaneet, että hyvinvointivaltion olemassaololla ja inhimillisen pääoman luonnin edellytyksillä on selvä keskinäinen yhteys.

Vaikka Suomen kilpailukyky mallin kytkeminen näihin kolmeen tekijään yksinkertaistaa perusasetelmaa jossakin määrin, se luonnehtii painopistevalintoja kaikkiaan melko havainnollisesti. Sen mukaan olemme investoineet viime vuosikymmeninä paitsi kilpailukykyyn kannalta tärkeään kovaan ainekseen (teknologiaan ja kiinteään pääomakantaan) myös siihen pehmeämpään ainekseen (turvaverkoon), joka tasapainottaa kokonaisuutta ja parantaa kestävä kehityksen edellytyksiä. Kun yhteiskunnan laadukas turvaverkko on koettu kaikissa Pohjoismaissa merkittäväksi osaksi koko kansantalouden kilpailukykyä, Suomen perusmalli ei poikkeakaan sanottavasti muiden Pohjoismaiden mallista.

VIITTEET

¹ Pertti Kohi siirtyi 1.8.2002 eläkkeelle valtiovarainministeriön finanssineuvoksen virasta.

² M. E. Porter(2001), Enhancing the Microeconomic Foundations of Prosperity: Current Competitiveness Index. The Global Competitiveness Report 2001. The World Economic Forum.

³ International Institute for Management Development (IMD): The World Competitiveness Yearbook. World Economic Forum (WEF): The Global Competitiveness Report.

⁴ OECD (2001), The New Economy: Beyond the Hype: The OECD Growth Project. Paris, OECD.

⁵ ICT-pääomalla tarkoitetaan tieto- ja viestintäteknologiaan liittyvää pääomaa.

⁶ OECD (2001), Knowledge and Skills for Life: First Results from the OECD Programme for International Student Assessment (PISA) 2000. Paris, OECD.